

DANİMARKA'DA KÜTÜPHANE HİZMETİ VE HALK KÜTÜPHANELERİ

Dr. Mustafa AKBULUT

Danimarka Baltık Denizi ile Kuzey Denizi arasında bir yarımada ve adalar ülkesidir. Kuzeyinde Norveç, doğusunda İsveç ve güneyinde Federal Almanya vardır. Avrupadaki Danimarka 43,100 km. karelik bir alana sahiptir. Bir Danimarka adası olan Kanada'nın kuzeyindeki Grönland'ın ise 2,175,600 km. karelik alanı ile dünyanın en büyük adasıdır. Ancak bu adanın büyük bir kısmı devamlı olarak buzlarla kaplıdır. 5,1 milyonluk nüfusun sadece 50 bini bu adada yaşamaktadır.

Danimarka 17. Yüzyıldan beri birçok Avrupa ülkesi ile savaşmış, bu savaşların çoğunu kaybederek istilaya uğramıştır. 18. Yüzyılda deniz aşırı ticaret alanında büyük başarı gösteren bu küçük ülke Osmanlı İmparatorluğu ile de ilişkiler kurmuştur. 14 Ekim 1756 tarihinde İstanbul'da bir dostluk ve ticaret antlaşması imzalanmıştır. (1). Kanunî Sultan Süleyman zamanında, 1556 yılında, Danimarkalı ressam Melchior Lorck İstanbul'a gelerek dört yıl kalmış ve sayısız tablolar ve gravürler yapmıştır. Bunlardan Kanunî'nin gravür portresi çok meşhurdur. En büyük eseri ise Haliç'in doğu kıyısından İstanbul'un görünüşünü canlandıran 9 metre uzunluğunda ve bir metre yüksekliğindeki panoramik tablosudur. 1482 yılında Danimarka'da basılan **De Obsigione et Bello Rhodiano** adlı ilk kitabın Rodos'un Türkler tarafından kuşatılmasından bahsetmesi de son derece ilgi çekicidir. (2).

Türkiye'nin Danimarka ile olan ilişkileri Cumhuriyet döneminde de önem kazanmış, Danimarkalılar 1927 - 1935 yılları arasında ülkemizde 1000 km. lik demiryolu yapmış, 1951 yılında da Samsun, İzmir, Haydarpaşa, Salıpazarı ve İskenderun limanlarının modernleştirilmesi projelerini hazırlamış ve gerçekleştirmişlerdir.

Türk tarih ve edebiyatına en büyük yardımı ise, ünlü Danimarkalı dil âlimi Vilhelm Thomsen yapmıştır. 1889 yılında Mogolistan'da bulunan Orhon Âbideleri'ndeki yazıyı okuyarak tarihimizi aydınlığa kavuşturmuştur. Türk dili

(1) Ingolf Boisen. **Asırlar boyunca Türkiye ve Danimarka**. Kopenhag, Kamp-sax, 1962. 23. s.

(2) Aynı eser. 15. s.

uzmanlarından Kaare Grönbech'in önderliğinde 1948 yılında Kopenhag'da "Orta Asya Enstitüsü" kurulmuştur. Bu enstitü son derece zengin kütüphane-siyle Türk dili ve kültürünü araştırma merkezi durumundadır.

Genellikle bir tarım ülkesi olan Danimarka'da endüstri de bir hayli geliş-miştir. Çıkarılan sosyal nitelikli yasalarla insanların hayat standardı yük-seltilmiştir. Günümüzde Danimarkalı çocuğunun bakımı, eğitimi, tedavisi ve kütüphanelerden yararlanma alanlarında devletten büyük yardım görmektedir.

Danimarka'da 275 halk kütüphanesi ve kütüphane sistemi bulunmakta-dır. Bu kütüphanelerle okul kütüphaneleri yönetim bakımından Kültür Bakan-lığına bağlıdır. Çalışmaları ise yine bakanlığa bağlı fakat bütçe ve personel bakımından ayrı bir kuruluş olan Devlet Halk Kütüphaneleri Müfettişliği (Bib-liotekstilsynet) tarafından denetlenmektedir. Bu Müfettişliğin yaptığı önemli görevlerin başında da halk kütüphanelerinin 1964 yılında yürürlüğe giren "Halk Kütüphaneleri Kanunu"nda yazılı görevleri yerine getirip getirmediğini denet-lemektir. Diğer yaptığı işler şunlardır: Kütüphanelere yapılacak para yardı-mını hesaplamak ve dağıtmak; çeşitli işlerin görülmesinde yol göstermek. Müfettişliğin kuruluş tarihi 1882'dir.

Halk kütüphanelerinin ülke çapında hizmet vermesi için yapılan yasal düzenlemeler 1920 de başlamıştır. 1964 tarihinde çıkarılan "Halk Kütüpha-neleri Kanunu"nda 24 madde vardır. Bu kanunda kütüphanenin tanımı yapıl-makta, görevleri ve çalışma şekilleri verilmektedir. (3). Bu kanun halen yeni-den gözden geçirilmekte olup, yenisi 1982 yılında yürürlüğe girecektir.

1920 yılında halk kütüphanelerinin gelişmelerine yardımcı olmak üzere bir de "Kütüphane Konseyi" kurulmuştur. Konsey'in başkanı Kütüphaneler Müdürü'dür. Üyeleri ise belediyeler ve kütüphane kuruluşlarından seçilmek-tedir. Bütün bunlara rağmen her halk kütüphanesinin yönetiminden yerel yö-netim sorumludur. Halk kütüphanesi anlayışının en büyük özelliği de zaten budur. (4)

Danimarka halk kütüphaneleri harcadığı para bakımından belki de dün-ya ülkelerinin başında gelmektedir. Yıllık bütçenin yüzde yarımı kütüphane giderlerine ayrılmaktadır. Danimarka'nın 1980 yılı bütçesi 200 milyon kron, yani 3 trilyon liradır. Bunun yüzde yarımı ise bir milyar kronudur. Bu da ortalama 15 milyar lira eder ki, kişi başına harcanan miktar 2940 liradır. Halk kütüphanelerimizin aynı hizmeti verebilmesi için ayrılması gereken para ise $2940 \times 45 \text{ milyon} = 132 \text{ milyar } 300 \text{ milyon lira}$ olacaktır.

1979 yılı istatistiklerine göre halk kütüphanelerindeki toplam kitap sa-yısı 28 milyondur. Buna göre kişi başına düşen kitap sayısı 5 den fazladır. Buna okul kütüphanelerindeki kitap sayısı da eklenirse (16 milyon) bu rakam

- (3) State Inspection of Public Libraries. *The Danish Public Libraries Act*. Copenhagen, 1977.
- (4) Leif Thorsen. *Public Libraries in Denmark*. Copenhagen, Danish Institute, 1972. 21. s.

8 e yükselmektedir. (5) Aynı yıl kütüphanelere giren kitap sayısı 2 milyon 885 bindir. Bu rakama okul kütüphanelerine alınan bir milyon 452 bin kitap dahil değildir.

Halk kütüphanelerinde kitaplar dışında bir milyonun üzerinde plak ve yarım milyona yakın da kaset bulunmaktadır. Birçok kütüphanelerde görme-yenler ve görmesi yeterli olmayanlar için "konuşan kitaplar" adı verilen kasetler hizmete sunulmaktadır. Son birkaç yıldır da birçok kütüphaneler "konuşan gazeteler" adı verilen yeni bir hizmet türünü başlatmıştır. Bu kasetler haftalık olarak hazırlanmakta ve kütüphanenin bulunduğu bölge gazetelerindeki haberleri vermektedir. Rodovre Halk Kütüphanesi yalnız gazeteleri değil, kitap ve dergilerdeki bilgileri de kasetlere kaydederek okuyucularına sunmaktadır.

Halk kütüphanelerinin personeli son derece iyi yetişmiştir ve sayıca yeterlidir. Öyleki, bugün ülkede yetişmiş kütüphaneci enflasyonu vardır ve kütüphanecilerin ortalama yüzde onbeşi işsizdir. (6). 1 Ocak 1980 tarihinde halk kütüphanelerinde çalışan personel sayısı şöyledir :

- 1977 Kütüphaneci (meslek eğitimi görmüş)
- 145 Meslekden olmayan kütüphaneci
- 1765 Memur
- 1566 Diğer personel (7)

Halk kütüphanelerinin mobilyaları ve iç dekorasyonu birer incelik ve zevk örneğidir. 1980 Eylül'ünde ziyaret ettiğim Kopenhag ve Odense halk kütüphanelerinde bunların çok güzel örneklerini gördüm. Özellikle Kopenhag'a yarım saat mesafedeki Niva Halk Kütüphanesi'ni (Niva Bibliotek) çok beğendim.

Danimarka'da çocukların eğitimine son derece önem verildiğinden halk kütüphanelerinde çocuk hizmetlerine büyük titizlik gösterilmektedir. Kütüphaneler kitap bolluğu ve güzelliği, düzenlenmesi yönünden çocuklar için adeta birer cennet gibi.

Kopenhag'ın en büyük halk kütüphanesi 1885 de kurulmuş olan Kobenhavns Kommunes Biblioteker'dir. Bu kütüphane kentin en işlek bir yerinde bulunmaktadır. 19 şube kütüphanesi ve bir gezici kütüphanesi ile çevreye hizmet vermektedir. Kitap sayısı iki milyonun üzerindedir. Okuyuculara plak ve kasetler de verilmektedir. Koleksiyon, çeşitli ülkelerden Danimarka'ya çalışmak için gelen işçi ve çocuklarının da yararlanabilmeleri için bunların kendi dillerinde yazılmış kitaplarla zenginleştirilmiştir. Türk işçi ve çocuklarının faydalanmaları için kütüphanede 1000 kadar Türkçe kitap bulunmaktadır. Kütüphane, ayrıca, hastahanelere, askerî kuruluşlara ve kütüphaneye gelemeyen yaşlıların evlerine kitap göndermektedir. Kütüphanede teknolojik gelişmelerin ürünlerini de görmektediriz. Bu alandaki uygulama 1974 yılında başlatılmıştır. Bu tarihte fiş katalogu terkedilerek, mikrofilm ve mikrofiş katalogu fiş ka-

(5) Bibliotekstilsynet. Beretning, 1979-80. 35. s.

(6) Gentofte Bölge Halk Kütüphanesi Müdürü Johannes Daugbjerg ile 11 Eylül 1980'de Kopenhag'da yapılan konuşma.

(7) Bibliotekstilsynet. Beretning, 1979-80. 38. s.

talogunun yerini almıştır. Böylece okuyucular aradıkları kitapların künyelerini, kütüphanenin çeşitli yerlerine konan mikrofilm kataloglarından arayıp bulmaktadırlar. Mikrofiş katalogu ise 58 mikrofişden oluşmakta ve 80 binin üzerinde kitap hakkında bibliyografik bilgi vermektedir. (8).

Kopenhag'ın diğer önemli bir kütüphanesi de Gentofte Kommunebibliotek'dir. Bu kütüphane daha ziyade bir bölge halk kütüphanesi olup, kütüphaneler arası ödünç verme işlemlerini gerçekleştirmek ve koordine edebilmek için büyük bir bibliyografya ve kaynak bölümüne sahiptir. Kütüphanenin ikinci önemli işi ise Danimarka'da çalışan yabancı işçi ve çocuklarının kitap ihtiyacını işçilerin geldiği ülkelerden sağlamak ve bunların yurt içi dağıtımını yapmaktır. Türkçe kitapların biri 1973 ve diğeri 1978 de olmak üzere "Yetişkinler ve Çocuklar için Türkçe Kitaplar" adını taşıyan iki de katalogunu yayınlamıştır.

Kopenhag'a üç saat mesafede bulunan Odense'de de birkaç halk kütüphanesi ile üniversite kütüphanesini ziyaret ettim. Odense tanınmış çocuk masalları yazarı Hans Christian Andersen'in doğup büyüdüğü yer. Andersen "Birgün gelecek Odense benim yüzümden tanınacak ve yabancı ülkelerden birçok insan benim için Odense'ye gelecek" demiş. Bu gerçekten çok doğru. Çünkü turistlerin çoğu Andersen'in müzesini ziyaret için geliyor. Bu 19. Yüzyıl yazarının evi müze haline getirilmiş. Birçok eşyaları, belgeler ve kitapları burada sergileniyor. Belgeler arasında özellikle bir tanesi dikkatimi çekti. Bu çerçevelenmiş eski yazılı (Arap harfli) bir belge idi ve altında şunlar yazılı idi: "H. C. Andersen'in Türkiye'yi ziyaret için Osmanlı Hükümetince verilen pasaport".

Andersen 1841 Mayıs ayında "Ramses" adlı Fransız buharlı gemisiyle İzmir'e gelmiş daha sonra da İstanbul'a gitmiştir. Şark Pazarı adlı kitabında Türkiye'nin kendisinde bıraktığı derin izleri bulmaktayız. Seyahat hatıralarının birçok yerinde Türklerin doğruluğundan ve iyiliğinden bahsetmektedir. İstanbul'a varışını şöyle anlatıyor :

Başlarında renkli, kocaman sarıklar bulunan yaşlı, esmer Türk kayıkçıları sıvaltı kolları ile küreklerini sallıyor ve biz kendî kayıklarına binmeye davet ediyorlardı. Eşyalarımı kayıklardan birine attıktan sonra ben de bindim. Kayık derhal kuvvetli ve sık kürek darbeleri ile karşı sahile doğru ilerlemeye başladı. Vardığımız kıyı yanyana dizili pek çok kayık ve tekne ile doluydu. Karaya ancak bu kayıkların üzerinden geçerek çıkılabiliyordu. İskeleye kayıkçıya henüz değerini pek bilmediğim büyük bir gümüş para verdim. Kayıkçı itiraz yollu başını salladı. Ve cebinden çok ufak bir para çıkararak bana gösterdi. Böylece kendisine verdiğim paranın çok fazla olduğunu ve o kadar yüksek ücreti hak etmediğini anlatmaya çalışıyordu. İşte Türkler bu derece namuslu insanlardır. Memleketlerinde kaldığım müddet boyunca hergün bu gibi pek çok

---

(8) Müdür Yardımcısı Eva Kock Nielsen ile 9 Eylül 1980 günü yapılan konuşma.

misalle karşılaştım ve anladım ki Türkler tanıdığım en iyi niyetli ve en namuslu insanlardır.

İstanbul pazarlarını tasvir ve Paris mağazaları ile karşılaştırması ise gerçekten çok güzeldir. Burada kısa bir parça daha verelim : (9).

Palais Royal'ın zengin ve süslü dükkanları, İstanbul'un zengin elbiseler içinde gül suyu ve lavanta kokan nazlı şark kızlarına benzeyen pazarları yanında, yalancı mücevherlerle süslü bir aşiftiyi andırıyor.

Danimarka'da kütüphane hizmetlerine büyük ölçüde yararı dokunan çok önemli bir kuruluş vardır. Danimarka kütüphane sistemi içindeki bu merkez kuruluşun adı Bibliotekscentralen'dir. Bağımsız olarak ve kâr amacı ile çalışmaktadır. Verdiği hizmetlerden halk, okul ve araştırma kütüphaneleri yararlanmaktadır. Bibliotekscentralen daha büyük bir kuruluş olan Biblioteksdata'nın bir bölümüdür. Biblioteksdata ise halk kütüphanelerinde bilgisayar uygulamasını yaygınlaştırmak için kurulmuştur. Bibliotekscentralen 1939 da başlatılmıştır. Aynı binada bulunan iki ayrı kuruluşla da sıkı işbirliği içindedir. Bunlar : 1. Indbindingscentralen (Ciltleme Merkezi) 2. BC Inventor A/C (Kütüphane Mobilya ve Malzemesi Planlama ve Hazırlama Bürosu) dir.

Bibliotekscentrale 16 kişilik bir mütevelli heyeti tarafından yönetilmektedir. Merkezin başlıca görevleri her türlü kütüphane materyallerini seçmek, satınalmak, kataloglamak ve bibliyografyalar hazırlamaktır. En önemli görevi ise Danimarka Millî Kütüphanesi (Royal Danish Library) ile işbirliği yaparak Danimarka Millî Bibliyografyasını (Dansk Bogfortegnelse) ve Makaleler Bibliyografyasını (Dansk Periodicafortegnelse) yayınlamaktır. Görüldüğü gibi Millî Bibliyografyalar, Millî Kütüphane tarafından değil, Bibliotekscentralen tarafından hazırlanmaktadır. Merkezde 1973 yılındanberi bilgisayar kullanılmakta olup, son yıllarda bibliyografyalar bilgisayarlarla hazırlanmaktadır. Yılda ortalama 14 bin Danimarkaca ve 1500 kadar da yabancı dil kitap kataloglanmaktadır. Gör-ışit türünde kataloglanan materyal sayısı ise 4000 kadardır. Kütüphanelere satılmak için yılda 6 milyon katalog fişi bastırılmaktadır. Merkezde hazırlanan bir başka katalog da, Danimarka kütüphanelerinde bulunan yabancı dil kitapların toplu katalogudur.

Ciltleme Merkezi ülkede yayınlanan kitapların büyük çoğunluğunu ciltleyerek isteyen kütüphanelere satar. Bu merkezde yalnız ciltleme değil, kitapların değerlendirilmesi de yapılmakta ve bunlar sipariş fişleri ile birlikte bu hizmetten yararlanmak isteyen kütüphanelere gönderilmektedir. Hazırlanan değerlendirme sayısı yılda ortalama olarak 8000 i bulmaktadır.

Kütüphane Mobilya ve Malzemesi Hazırlama Bürosu kütüphanelerde kullanılacak raf, masa, sandalye, katalog kutusu gibi mobilya ve malzemeleri titizlikle planlamakta, çizmekte ve yaparak kütüphanelere satmaktadır. Bu alanda ülke çapında bir standarda gidilmiştir denilebilir. Bu Büro ayrıca 1961

(9) Ingolf Boisen. Aynı eser. 32-33. s.

ylından beri halk kütüphanelerinin mobilya ve dekorasyon işlerini de yapmaktadır.

Danimarka'da halk kütüphaneleri ve diğer kütüphane kuruluşları ülkede eğitim ve kültürü yaygınlaştırmak için büyük bir ahenk içinde çalışmaktadırlar. Özellikle merkez kuruluş olan Bibliotekscentralen bu konuda önderlik etmektedir. Yurdumuzda da bu tür bir kuruluşa ihtiyacımız olduğu kanısında bulunduğumu burada ifade etmek isterim.

—o—